

Μικρό αφιέρωμα
στον **Mario Vitti**

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ - 6

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ

ΜΙΚΡΟ ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ MARIO VITTI

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ

Υπεύθυνος: Δημήτρης Αρβανιτάκης

ΣΕΙΡΑ: Τιμής ένεκεν - 6

Η έκδοση πραγματοποιήθηκε με τη συνεργασία και την υποστήριξη της Ιταλικής Πρεσβείας και του Ιταλικού Μορφωτικού Ινστιτούτου της Αθήνας

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:

Οδυσσέας Ελύτης, «Μεταλλικό»

Τέμπερα, 1988

Από την έκδοση: Οδυσσέας Ελύτης, *Ιδιωτική οδός*,
ύψιλον/βιβλία, Αθήνα 1990, σ. 63.

© 2018 Για την έκδοση: Μουσείο Μπενάκη

Για τα κείμενα: οι συγγραφείς

Απαγορεύεται η ολική ή μερική ανατύπωση, αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του κειμένου ή της εικονογράφησης του βιβλίου χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.

Μουσείο Μπενάκη, Κουμπάρη 1, 10674 Αθήνα

Τηλ. 210-3671000, fax. 210-3671063

E-mail: benaki@benaki.gr

www.benaki.gr

ISSN 1790-7578

ISBN 978-960-476-228-6

Μικρό αφιέρωμα
στον **Mario Vitti**

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ

Μουσείο Μπενάκη

Παρασκευή, 16 Δεκεμβρίου 2016

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Δημήτρης Αρβανιτάκης

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ

ΑΘΗΝΑ 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χαιρετισμός της Α.Ε. του Προέδρου της Δημοκρατίας ΚΥΡΙΟΥ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ	9
Χαιρετισμός της Α.Ε. του Πρέσβη της Ιταλίας στην Ελλάδα ΚΥΡΙΟΥ ΕΦΙΣΙΟ ΛΟΥΙΓΙ ΜΑΡΡΑΣ	12
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Δ. ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ Σημείωμα για την έκδοση	17
ΝΑΣΟΣ ΒΑΓΕΝΑΣ Για τον Μάριο Βίττι	21
ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ Πέντε αιχμές στην ιστορία της λογοτεχνίας μας	27
ΕΥΡΥΠΙΔΗΣ ΓΑΡΑΝΤΟΥΔΗΣ Mario Vittì: Ο ιστορικός (λογοτεχνίας) που ιστορείται	35
PAOLA MARIA MINUCCI Ο Vittì, η Ιταλία και η Γενιά του Τριάντα	117
CATERINA CARPINATO Ιστορία και ιστορίες της νεοελληνική λογοτεχνίας στην Ιταλία. Μια σύντομη επισκόπηση	135
MARIO VITTI Ευχαριστήριο	177

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ Α.Ε. ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΥΡΙΟΥ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ

Κύριε Βίττι,
Κυρίες και Κύριοι,

Αισθάνομαι ότι εκπληρώνω οφειλόμενο χρέος εκ μέρους της Ελληνικής Πολιτείας, εκ μέρους του Ελληνικού Λαού, εκ μέρους του Ελληνικού Πνεύματος με το να παρευρίσκομαι σήμερα εδώ σ' αυτή την τόσο συμβολική εκδήλωση προς τιμήν του Μάριο Βίττι. Δεν πρέπει να ξεχνάμε, ιδίως εμείς οι Έλληνες, ότι ο Μάριο Βίττι είναι σήμερα ο μεγαλύτερος ελληνιστής διεθνώς. Και αυτό είναι μια πραγματικότητα που κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει. Δεν έχει καμία υπερβολή αυτό το οποίο λέω. Επιτρέψατέ μου να κάνω την εξής επισήμανση: Ο 20ός αιώνας, που ευτυχώς για τον Μάριο Βίττι συνεχίζεται και κατά τον 21ο, σημαδεύτηκε από δυο μεγάλες προσωπικότητες της ελληνικής γραμματολογίας: Η Ζακλίν ντε Ρομιγί υπήρξε η μεγαλύτερη ελληνίστρια στο πεδίο της αρχαίας ελληνικής γραμματολογίας και ο Μάριο Βίττι ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος του χώρου της νεοελληνικής γραμματολογίας. Συμβολικά, θα μπορούσε να πει κανείς ότι η Ζακλίν ντε Ρομιγί, μέσα από το έργο της και ιδίως μέσα από την έρευνα του Θουκυδίδη, εκφράζει τις ρίζες και τον κορμό της ελληνικής γραμματολογίας, ενώ ο Μάριο Βίττι είναι τα κλαδιά, τα φύλλα, η διαρκής ανθοφορία της. Του εύχομαι αυτό να συνεχίζεται για πολλά ακόμα χρόνια – το έχει ανάγκη η Ελλάδα, νομίζω όμως το έχει ανάγκη και ο κόσμος.

Δεν χρειάζεται να πω ποιος είναι ο Μάριο Βίττι. Όλοι μας ξέρουμε πολύ καλά, ιδίως όσοι βρισκόμαστε εδώ, και πρέπει να ομολογήσουμε ότι, μεταξύ άλλων, είναι ο άνθρωπος ο οποίος έκανε πολλούς από μας να γνωρίσουν τη νεοελληνική λογοτεχνία. Πρώτα ξεκινήσαμε από τον Μάριο Βίττι, και ύστερα μάθαμε να διαβάζουμε τους μεγάλους λογοτέχνες μας. Ως παράδειγμα, θέλω να φέρω τις μελέτες του για τον Ανδρέα Κάλβο, φυσικά για τον Σεφέρη και τον Ελύτη, που τους έζησε από κοντά, κάτι που καθιστά τη μαρτυρία του αναντικατάστατη. Και είναι κυρίως για αυτό που θέλω να τον ευχαριστήσω: γιατί μας μύησε, κυριολεκτικώς, στη μεγάλη Γενιά του '30.

Αυτή τη Γενιά, η οποία είχε τη μοναδικότητα ν' απορροφήσει όλα τα ρεύματα της εποχής της, ιδίως από την Ευρώπη, να τα συνθέσει και να μπορέσει μέσα απ' αυτά να βγάλει μια νέα πτυχή της ελληνικής λογοτεχνίας, χωρίς η Ελλάδα να χάσει τίποτε από τη συνέχεια του πνεύματός της και της γλώσσας της. Αυτό είναι ένα μοναδικό επίτευγμα, το οποίο ανέδειξε ο Μάριο Βίττι σ' όλη του την έκταση. Και μακάρι αυτή η Γενιά να βρει συνεχιστές. Τα δείγματα είναι ήδη καλά. Εύχομαι και οι καιροί να μπορέσουν να βοηθήσουν προς αυτή την κατεύθυνση. Πάντως ο Μάριο Βίττι, εδώ μαζί μας, δείχνει πάντα τον ίδιο δρόμο και προς τη νέα γενιά, της νέας-νέας ελληνικής λογοτεχνίας.

Πριν κλείσω θα ήθελα ν' αναδείξω κάτι, το οποίο νομίζω ότι είναι πολύτιμο σε ό,τι αφορά τον Μάριο Βίττι και το έργο του. Αν ψάξουμε να βρούμε ένα χαρακτηριστικό, αν θέλαμε να βάλουμε ένα «μότο» στο έργο του Μάριο Βίττι, τούτο συνοψίζεται στο ότι είναι ένας κορυφαίος υπερασπιστής της ελευθερίας στον χώρο της λογοτεχνικής δημιουργίας. Υπερασπίζεται την ελευθερία, την ελευθερία του δημιουργού, και σε ό,τι αφορά την σύλληψη και σε ό,τι αφορά την έκφρασή του. Και αυτό το έχουμε πολύ ανάγκη σήμερα, όχι μόνο εδώ στην Ελλάδα, παντού.

Έχουμε την αίσθηση ότι με την πρόοδο της δημοκρατίας, που είναι αναμφισβήτητη, η ελευθερία δεν κινδυνεύει. Φοβάμαι ότι κιν-

δυνεύει, κ. Βίττι, και εσείς το ξέρετε καλύτερα. Κινδυνεύει από εχθρούς που είναι εμφανείς, αλλά κινδυνεύει, επίσης, από εχθρούς που είναι υποδόριοι. Δεν τους καταλαβαίνουμε, και συμβιβάζομαστε με αυτούς μέσ' από μια ιδιότυπη νοοτροπία μιθριδατισμού. Και πρέπει μέσα από την υπεράσπιση της ελευθερίας ν' αντισταθούμε σε κάθε μορφή δεσποτισμού. Όποια λεοντή κι αν κρύβει αυτό τον δεσποτισμό.

Αυτό το διδάσκει ο Μάριο Βίττι μέσα από το έργο του. Και πρέπει αυτό να το αξιοποιήσουμε όσο μπορούμε περισσότερο. Κλείνω λέγοντας μόνο τούτο: *Μάριο Βίττι, έρωσο εν αενάω δημιουργία και εν αενάω εμπνεύσει.*

SALUTO
DI S.E. L'AMBASCIATORE D'ITALIA IN GRECIA
EFISIO LUIGI MARRAS

MI PIACEREBBE CHE LA STORIA di Mario Vitti, di uomo e di studioso, potesse in qualche modo esemplificare quella del rapporto fra l'Italia e la Grecia. La sua è una storia che travalica i confini geografici, intrisa di rigore, impegno, curiosità, apertura mentale, passione e tolleranza. In questo senso, il “metodo Vitti” dovrebbe ispirare tutti coloro che hanno a cuore la Grecia e l'Italia.

Negli anni del secondo dopoguerra, Vitti ha scardinato la visione della Grecia invasa in Italia, percepita come sospesa tra l'antichità classica e la recente, tragica esperienza bellica. Per quanto legata al suo passato classico, cui tutta Europa è debitrice, negli studi di Vitti la Grecia appare libera di fiorire e di diramarsi anche in modo autonomo dall'Ottocento verso il Novecento: da Solomòs e Kalvos verso la poesia di Seferis e di Elytis o le prose di Kazantzakis e Prevelakis. Questa letteratura complessa e variegata richiede un interprete misurato, che sappia abbracciare l'afflato lirico e civile dei poeti greci, la loro libertà tematica ed espressiva.

Sono molto contento che la Grecia di Vitti, ritrovata nella sua fondamentale *Storia della Letteratura Neogreca*, nei suoi molti scritti e nella sua preziosa biblioteca, sia ora raccolta in un Fondo dedicati presso la Biblioteca di Area Umanistica dell'Università Ca' Foscari di Venezia, accessibile ai giovani studiosi. È in questo spirito che abbiamo deciso di collaborare alla pubblicazione di questa Raccolta degli Atti del Convegno in suo onore.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ Α.Ε. ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΗ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΚΥΡΙΟΥ ΕΦΙΣΙΟ ΛΙΓΙ ΜΑΡΡΑΣ

ΘΑ ΗΘΕΛΑ ΠΟΛΥ Η ΙΣΤΟΡΙΑ του Mario Vitti, ως ανθρώπου και ως επιστήμονα, να μπορούσε να αποτελέσει με κάποιον τρόπο το υπόδειγμα των σχέσεων ανάμεσα στην Ιταλία και την Ελλάδα. Είναι μια ιστορία που υπερβαίνει τα γεωγραφικά σύνορα, μια ιστορία που χαρακτηρίζεται από σοβαρότητα, υπευθυνότητα, περιέργεια, πνευματική ευρύτητα, πάθος και ανεκτικότητα. Η «μέθοδος Mario Vitti» θα έπρεπε να εμπνεύσει όλους εκείνους που αγαπούν την Ελλάδα και την Ιταλία.

Στα χρόνια μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ο Vitti ανέτρεψε την επικρατούσα στην Ιταλία αντίληψη για την Ελλάδα, ως χώρας μετέωρης μεταξύ της κλασικής αρχαιότητας και της πρόσφατης τραγικής εμπειρίας του πολέμου. Όσο κι αν είναι συνδεδεμένη με το κλασικό της παρελθόν, για το οποίο ολόκληρη η Ευρώπη έχει χρέος απέναντί της, η Ελλάδα στο έργο του Vitti εμφανίζεται ελεύθερη να ανθίσει και να εξαπλωθεί με τρόπο αυτόνομο από τον 19ο προς τον 20ό αιώνα: από τον Σολωμό και τον Κάλβο μέχρι την ποίηση του Σεφέρη και του Ελύτη ή την πρόζα του Καζαντζάκη και του Πρεβελάκη. Ο ερμηνευτής αυτής της σύνθετης και πολύμορφης λογοτεχνίας πρέπει να είναι μετρημένος, ικανός να αγκαλιάσει το λυρικό και πολιτισμένο πνεύμα των ελλήνων ποιητών, τη θεματική και εκφραστική τους ελευθερία.

Είμαι ιδιαίτερα ευτυχής που η Ελλάδα του Vitti, όπως μας αποκαλύπτεται μέσα από το θεμελιώδες έργο του *Ιστορία της νεοελλη-*

Simbolicamente, è significativo che sia stato un italiano a contribuire in modo così importante alla scoperta di quest'“isola” culturale e linguistica ch'è la Grecia moderna. I nostri poeti hanno una comune sensibilità, un modo proprio di percepire le cose importanti nella vita. Non è un caso che tra i filelleni vi fossero molti italiani –gli stessi che stavano prendendo parte alla lotta risorgimentale– o che Solomòs e altri grandi poeti greci abbiano composto in italiano.

Mi piace ricordare qui alcune parole di Giorgio Tertzetis, poeta neogreco studiato proprio da Vitti; egli, nella sua *Epistola a Ugo Foscolo* (1860), notò come l'Italia e la Grecia fossero chiamate a “dare forma e vigor” a “quei concetti”, che le muse “alle genti con soave armonia sensibil fanno: l'essenza delle cose, il giusto, il santo”. Che questa essenza delle cose, il giusto e il santo, mostratici da Vitti nel corso della sua lunga carriera accademica, siano motivo di meditato incoraggiamento per tutti noi.

νικής λογοτεχνίας, αλλά και μέσα από τα πολλά γραπτά και την πολύτιμη βιβλιοθήκη του, είναι προσβάσιμη στους νέους μελετητές στη Συλλογή του, που απόκειται στη Βιβλιοθήκη του Τμήματος Ανθρωπιστικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Ca' Foscari της Βενετίας. Με αυτό το πνεύμα αποφασίσαμε να συνεργαστούμε στη δημοσίευση των Πρακτικών της εκδήλωσης προς τιμήν του Mario Vitti.

Σε επίπεδο συμβολικό, είναι σημαντικό το ότι ένας Ιταλός συνέβαλε τόσο καθοριστικά στην ανακάλυψη αυτού του πολιτιστικού και γλωσσικού «νησιού», που είναι η σύγχρονη Ελλάδα. Οι ποιητές μας μοιράζονται μια κοινή ευαισθησία, έναν δικό τους τρόπο να αντιλαμβάνονται τα πράγματα που είναι σημαντικά σ' αυτή τη ζωή. Δεν είναι τυχαίο ότι ανάμεσα στους Φιλέλληνες ήταν πολλοί Ιταλοί –οι ίδιοι που συμμετείχαν στον αγώνα της ιταλικής Παλιγγενεσίας– ούτε ότι ο Σολωμός και άλλοι μεγάλοι έλληνες ποιητές έγραψαν στα ιταλικά.

Θέλω σ' αυτό το σημείο να μνημονεύσω τα λόγια του Γεωργίου Τερτσέτη, του νεοέλληνα ποιητή που μελέτησε ο Vitti: στην *Επιστολή προς τον Ούγκο Φόσκολο* (1860), παρατηρούσε ότι η Ιταλία και η Ελλάδα καλούνταν να δώσουν «μορφή και σφρίγος» σ' «εκείνες τις έννοιες», που οι Μούσες «με γλυκιά αρμονία φανερώνουν στους λαούς: την ουσία των πραγμάτων, το σωστό, το ιερό».

Η ουσία αυτή των πραγμάτων το σωστό και το ιερό που μας δίδαξε ο Vitti κατά τη μακρά του ακαδημαϊκή διαδρομή ας αποτελέσουν έναυσμα εμπύχωσης και στοχασμού για όλους εμάς.

Δημήτρης Αρβανιτάκης
Ιστορικός, Μουσείο Μπενάκη

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ

«ΣΤΗ ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΗ, μουνδιασμένη μεταπολεμική Ρώμη του 1946, η κλίση μου για τα γράμματα βρήκε γόνιμο έδαφος στο μισοσκότεινο και δίχως θέρμανση σπίτι των γονιών του Filippo Maria Pontani. ... Φεβρουάριος του 1948. Η συνάντησή μας ήταν αποφασιστική για το μέλλον μου. Κουβεντιάζαμε για τα λίγα λογοτεχνικά πράγματα της Ελλάδας που γνώριζα, για τα πρόσωπα με τα οποία είχα αρχίσει να σχετίζομαι στην Αθήνα, από όπου περνούσα αεροπορικώς...».

Έτσι σκιαγραφεί την αρχή μιας μεγάλης περιπέτειας ο ίδιος ο «φανατικός για γράμματα» ιταλοέλληνας ή ελληνοϊταλός φιλόλογος στο αυτοβιογραφικό του σημείωμα (2006). Στα επόμενα χρόνια, χρόνια κρίσιμα για την ελληνική πνευματική και κοινωνική ζωή, ο νέος, που γινόταν όλο και πιο ώριμος, όλο και πιο ενθουσιώδης, επρόκειτο να βυθιστεί στη μελέτη της ελληνικής πνευματικής ζωής των νεότερων χρόνων και να σφραγίσει τη νεοελληνική φιλολογία με ευρετικές, ερμηνευτικές και συνθετικές συμβολές που αποτέλεσαν τομή στην έρευνα και θεμελιώδη εργαλεία για την κατανόηση της ελληνικής λογοτεχνίας.

Το Μουσείο Μπενάκη, θέλοντας να αποδώσει ένα δείγμα της οφειλόμενης ευγνωμοσύνης του ελληνικού πνευματικού κόσμου στον Mario Vitti οργάνωσε τον Δεκέμβριο του 2016 εκδήλωση προς τιμήν του, υπό την αιγίδα του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας και με τη συνεργασία της Πρεσβείας της Ιταλίας. Οι επεξεργασμένες ομιλίες

της εκδήλωσης, που συγκεντρώνονται στον παρόντα τόμο, είμαστε σίγουροι ότι θα αποτελέσουν σημείο αναφοράς όχι μόνο για την κριτική αποτίμηση του έργου του, αλλά και για τη μελέτη πτυχών της ιστορίας της φιλολογίας μας. Πόσο μάλλον που είναι ο πρώτος τόμος που αφιερώνεται στο έργο του Mario Vitti.

Μέσα από τα κείμενα που ακολουθούν, αποτυπώνονται ανάγλυφα οι καίριες συμβολές του στην ελληνική φιλολογία (Νάσος Βαγενάς, Αλέξης Πολίτης), αναδεικνύεται η ιδιοτυπία και η σημασία της *Ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας* του, μέσα από την παράλληλη “ανάγνωση” της με εκείνες του Κ.Θ. Δημαρά και του Λίνου Πολίτη (Ευριπίδης Γαργαντούδης), εντάσσεται η *Ιστορία* του μέσα στη ροή της μακράς παράδοσης των *Ιστοριών* της ελληνικής λογοτεχνίας στην Ιταλία (Caterina Carpinato) και επισημαίνεται ο ρόλος του στη διάδοση της ελληνικής λογοτεχνίας και ιδίως της Γενιάς του Τριάντα στην Ιταλία (Paola Maria Minucci). Δεν θεωρώ καθόλου τυχαίο ότι ο Mario Vitti στην ευχαριστήρια ομιλία του επέλεξε να θυμηθεί όχι τόσο την αυστηρά επιστημονική του συμβολή, αλλά τις “συγκινήσεις” του ερευνητή, τις στιγμές που σφραγίζουν τον “μέσα κόσμος” του και δεν μπορούν, δεν επιτρέπεται να βγουν στην επιφάνεια του έργου του. Ο Mario Vitti είναι ένας επιστήμονας αυστηρός, αλλά μαζί και ένας άνθρωπος ευαίσθητος, με χιούμορ, με τον τρόπο του “αντισυμβατικός”. Κι αυτό πλουτίζει το έργο του, πλουτίζει κι εμάς.

Εκ μέρους του Μουσείου Μπενάκη, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μας ευχαριστίες στην Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας και στην Πρεσβεία της Ιταλίας για την ιδιαίτερα τιμητική για μας συμβολή τους στην πραγματοποίηση της εκδήλωσης. Ειλικρινείς ευχαριστίες οφείλονται σε όλους τους ομιλητές για την πρόθυμη και ουσιαστική συμμετοχή τους στην εκδήλωση, και βεβαίως στο Istituto italiano di Cultura της Αθήνας για την εξαιρετική συνεργασία και την αμέριστη υποστήριξή του στην παρούσα έκδοση.

Θελήσαμε να κοσμήσουμε την έκδοση αυτή με ένα εικαστικό έργο του Οδυσσέα Ελύτη, για να θυμηθούμε όχι μόνο τη συστηματική ενασχόληση του Vitti με το έργο του σπουδαίου ποιητή μας,

αλλά και τη μακρά τους φιλία. Η Ιουλίτα Ηλιοπούλου δέχτηκε με ευγένεια την πρότασή μας και την ευχαριστούμε γι' αυτό.

Δεν θέλω να παραλείψω τις ιδιαίτερες ευχαριστίες του Μουσείου Μπενάκη στον ίδιο τον Mario Vitti, όχι μόνο για όσα αυτονόητα του οφείλουμε, αλλά και για έναν ακόμα λόγο. Γιατί δέχτηκε με ανυπόκριτο ενθουσιασμό να προσφέρει την πολύτιμη βοήθειά του στην πρωτοβουλία του Ιδρύματός μας να αναλάβει την έκδοση των Έργων του Ανδρέα Κάλβου. Η συμμετοχή του στην προσπάθεια μπορεί στον ίδιο να ξαναζωντανεύει τις μεγάλες συγκινήσεις της ανακάλυψης των καλβικών χειρογράφων και την πολύχρονη συνομιλία του με τον ποιητή, για μας όμως αποτελεί μία αναντικατάστατη ανθρωπινή και επιστημονική πυξίδα.